

GELECEK KUŞAKLAR SORUNU, KÖKENLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dr. Ayhan Sol*

Gelecek kuşakların hakları ve bizim yükümlülüklerimiz çevre etiğinin en önemli konularından biridir. Çünkü bugün uygulayacağımız çevre politikaları gelecekte varolacak insanların kimler olacağını (diğer bir deyişle, bir çok olası kuşaktan hangisinin varolacağını), onların refah düzeyini ve hatta gelecekte insanların varolup olmayacağını bile belirleyecektir. Çağdaş biyoloji, zamanlamadaki en küçük bir değişikliğin doğacak yavrunun genetik yapısını belirlediğini göstermiştir. Ayrıca, bir insanın kim olduğunu belirleyen en önemli etkenlerden biri o kişinin genetik yapısıdır. Bu durumda, seçilen çevre politikaları arasındaki en küçük bir farklılığın bile, olası gelecek kuşaklardan hangisinin gerçek olacağını belirleyebilecektir. Diğer bir deyişle, çevre politikalarından birinin değil de diğerinin seçilmesi varolacak belirli bir insan grubunun daha iyi ya da kötü olmasına yol açmayacak, bunların kim olacağını da belirleyecektir. Bu nedenle bir koruma politikası yerine diğerini seçerek bazı insanların haklarına zarar vereceğimizi iddia etmek o kadar kolay görünmemektedir. Bu durumu şöyle de örnekleyebiliriz: Bir çiftin çocuk yapma programlarını annenin hastalığı nedeniyle bir ay ertelemesi, doğacak çocuğun daha sağlıklı (ya da sağlıksız) olmasına yol açmayacak, bambaşka bir çocuğun doğmasına neden olacaktır. Bu belirsizliğin kaynağının belirlenimci (determinist) olmayan bir dünya anlayışı olduğunu söyleyebiliriz çünkü belirlenimci bir dünyada eylemlerimiz bu ölçüde bir belirsizlik yaratmayacaktır.

Yukarıda değindiğim belirsizliğin, çevre politikalarının seçiminde gelecek kuşakları da dikkate almanın çözümlenmesi zor (belki de olanaksız) ikilemler (dilemma) ortaya çıkaracağı açıktır. Bir de bu belirsizliğe geleneksel etik kuramların sadece varolan bireylerin haklarından söz ettiği eklenirse, yeni çözümler aramanın zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Belirsizlikten etkilenmeyen bazı adalet kuramları için ise, aynı zamanı paylaşmayan kuşaklar arasındaki adalet ilişkisini kurgulama zorluğu vardır çünkü bu kuramlar birbirinin çağdaşı olan insanlar arasındaki adalet ilişkilerini düzenlemek için ortaya atılmıştır. Diğer bir deyişle, bu görüşler birbiriyle karşılıklılık ilişkisi içinde olabilen ahlaksal özneler arasındaki adaleti sağlamak amacındadırlar.

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Tüm bu sorunlar mutlak çözümler aramaktansa daha alçak gönüllü çözümlerle yetinmemiz gerektiğini göstermektedir. Bu alçak gönüllü çözümlerin felsefi olarak ne kadar tatmin edici olacağı sorgulanabilir. Ancak tüm bu belirsizlik ve ikilemler, çevre sorununun bütün yakıcılığıyla önümüzde durduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu nedenle çözümsüzlük yerine alçakgönüllü de olsa bazı çözümler üretmek felsefecilerin geri çeviremeyeceği bir yükümlülüktür.

Varolma ve Kimlik Sorunu

Gelecek kuşaklar ikilemlerinin bazılarının temelinde bilgi kuramsal ve varlıkbilimsel belirlenemezlik varsayımları yatmaktadır. Eğer dünya belirlenimci olsaydı bile, geleceği bilemeyebilir ve bu nedenle eylemlerimizin sonuçlarını kestiremeyebilirdik. Bu belirsizliğin gelecek kuşaklar konusunda ortaya çıkardığı en önemli ikilemler varolma ve kimlik sorunlarıdır.

Bugünkü eylemlerimizi gelecekteki insanları dikkate alarak iyi ya da kötü olarak değerlendirirken, henüz varolmayan insanlar, onların hakları ve bizim onlara karşı yükümlülüklerimizden söz etmekte olduğumuzu unutmamalıyız. Diğer yandan, tüm gelecek kuşakları ortadan kaldıracabilecek eylemlerimizin yanlış olup olmadığını bilmek bile görüldüğü kadar kolay olmayabilir. Son olarak, bizim eylemlerimizden bağımsız olarak, gelecekte insanların olma olasılığının bizim eylemlerimizi ve etik kuramlarımızı nasıl etkileyeceğini de bilmeliyiz.

Şöyle bir örnekle başlayabiliriz (Thomas Hurka, s. 393). Diyelim ki, kimyasal atıkların saklanması bugünkü bir ihmal sonucu bir yüzyıl sonra bir kaza meydana geldi. Ayrıca, bu kimyasal atıkların gelecek yüzyıldaki insanların var olmalarının da nedeni olan bir politikanın sonucu olduğunu kabul edelim. Diğer bir deyişle, bu kimyasal atıkları üreten politika aynı zamanda gelecek yüzyılda insanların da varolmasının nedenidir. Bu durumda bu politikanın seçilmiş olması ahlaksal olarak doğru mudur?

Eylemlerimizin doğruluğu ya da yanlışlığını sonuçlarına göre ölçmek şöyle bir değerlendirmeye yol açacaktır. Bu kimyasal atıklar gelecek yüzyıldaki insanlara zarar vermiş olsa da, bunları üreten politikaların tercih edilmesi aynı zamanda (başka bir kuşağın değil de) söz konusu kuşağın varolmasına neden olmuştur. Bu durumda, varolmak hiç olmamaktan daha iyi olacağından, söz konusu politikanın seçimi doğrudur. Bu sonucun ahlaksal doğrulukla ilgili sezgilerimizi fazlaca zorlamakta olduğu açıktır, çünkü ahlaksal olarak doğru eylem, gelecekte ne olursa olsun birilerinin varolmasını sağlamak değil, varolacak insanların durumunu iyileştirmektir. O halde sorunu şu karşıtlıkla ifade edebiliriz: Gelecekte varolacakları, olası daha kötü bir duruma (hiç varolmamaya) göre daha iyi bir duruma getiren eylem mi, yoksa gelecektekileri, kim olursa olsunlar, *bugünkü* insanlara göre daha iyi duruma getiren eylem mi doğrudur?

Haklar görüşü insanların bir bütün olarak iyiliğini öne sürmektense insanların özel çıkarlarını korumayı tercih etmektedir. Söz gelimi (Hurka, s. 393), bir kişinin bir uçağa

binmesini bazı ırkçı gerekçelerle engellemek, bu uçağın düşmesi sonucunda onun hayatta kalmasını sağlasa da bu kişinin haklarını çiğnemek anlamına gelir. Diğer bir deyişle, bu kişinin hayatta kalması bu ayrımcılığa bağlı olsa da, hakları çiğnenmiş olacaktır çünkü bu eylem ırkçılıktan kaynaklanmaktadır. Bu hava yolu şirketi, yaptığı ayrımcılığı o kişinin hayatta kalmasının nedeni olarak savunamaz. Bu örneğin gelecek kuşaklar sorunu açısından anlamı şudur: Daha sonraki olaylar ne olursa olsun, bir hakkın çiğnenmesi o hakkın çiğnenmesidir. Bu nedenle haklar görüşü, gelecekteki insanların var olmasının da zorunlu nedeni olan zararlı eylemleri kınayabilir. Yukarıdaki kimyasal atıklar örneğine yaklaşım da aynı doğrultuda olacaktır. Her ne kadar kimyasal atıklar gelecek yüzyıldaki insanların var olmasının nedeni olan bir politikanın sonucu olsa da, ihmalemiz bu insanların haklarını çiğnemekte ve onların özel bir çıkarına tecavüz anlamına gelmektedir. Bundan dolayı, genel olarak onların durumunu tamamen daha kötü bir duruma getirmese de yanlıştır.

Diğer bir soru ise, gelecek kuşakların yok olmasına neden olmanın ahlaksal olarak yanlış olup olmayacağıdır. Bu yokoluşun nükleer bir savaş sonucunda olmasının yanlış olduğu açıktır, çünkü bu savaş ve yokoluş şimdiki insanları da etkileyecektir (Hurka, s. 393). Acaba bu eylem gelecek kuşaklar açısından da yanlış mıdır? Örneği sadece gelecek kuşakları kapsayacak şekilde şöyle kurgulayabiliriz. Diyelim ki, insan türünün yok olması şimdiki insanların ortak kararı sonucunda, herkesin istekli bir şekilde kendini kısırlaştırmasıyla ortaya çıkmaktadır (a.g.e.). Bu durumda yokoluşun şimdiki kuşaklar açısından kötü olduğunu söyleyemeyiz çünkü bu onların özgürce aldıkları bir karardır. Ancak bu seçimin sonuçlarından gelecek kuşaklar da etkilenmektedir çünkü bu durumda hiçbir gelecek insan kuşağı olmayacaktır. Bu soruna yukarıda değindiğimiz bir soruyu yineleyerek yaklaşabiliriz. Bizim ödevimiz iyi (refah içinde) insanlar yaratmak mı, yoksa insanları iyi yapmak mıdır? Gelecekteki insanların kimliklerinin ne olacağını dikkate almadan eylemin sonuçlarına göre bir değerlendirme yaparsak, insanların varolmamasına neden olmanın yanlış olduğunu söyleyebiliriz çünkü bu karar ve yokoluş gelecekteki herhangi bir değerini gerçekleşmesine engel olacaktır. Öte yandan, gelecekteki insanların kimliklerinin önemli olduğunu düşünerek soruyu yanıtlarsak, bu eylemin yanlış olmadığını söyleyebiliriz çünkü bu yaklaşıma göre eylemlerimiz ancak belirli insanları olumlu ya da olumsuz etkiledikleri için iyi ya da kötüdürler. Bu yaklaşıma göre, yukarıdaki soruya yanıtımız, 'ödevimiz iyi insanlar yaratmak değil insanları iyi yapmaktır' olacaktır. Diğer bir deyişle, bu görüştekiler gelecek kuşaklara karşı bazı ödevlerimiz olduğu düşüncesini destekler ama gelecek kuşakları var etme gibi bir ödevimiz olduğunu kabul etmez. Meydana gelmemiş insanlar var olmadıklarına göre onların meydana getirilmemesi onlara zarar veremez. O halde, eğer şimdiki insanların kaynakları sadece kendileri için tüketmeleri, gelecek kuşakların bazılarını iyi bir şekilde etkiler ve daha sonraki kuşaklara olumsuz bir etkisi olmaz, ama sadece onların varolmamasına neden olursa, kaynakların bu şekilde tüketilmesi yanlış değildir. Hatta, bazı kuşakların iyi olmasına da neden olduğu için doğrudur. Bu görüşün sorumsuzca davranmayı temellendirmek için

kullanılabileceği görülmektedir. O zaman kısa dönemde yarar sağlayıp uzun dönemde olası tüm kuşakların yok olmasına neden olabilecek eylemlerimiz haklı gözükecektir. Oysa ki, etiğin amacı her türlü davranışlarımızı haklı çıkarmak değil doğru olanı bulmaya çalışmak olmalıdır.

Eşzamanlılık sorunu

Gelecek kuşaklar sorununa, eylemlerin sonuçlarına göre yaklaşmanın belirlenemezlikten kaynaklanan ikilemler ortaya çıkardığı görülmektedir. Eylemlerimizin sonuçlarını dikkate almadan, gelecek kuşaklar için yükümlülüklerimiz olduğunu iddia eden adalet düşüncesine dayalı görüşler bir seçenek oluşturabilirler. Mark J. Smith'e göre, "Adalet kavramı aynı ahlaksal topluluğun diğer üyelerine saygılı ve adil olma düşüncesine dayanır" (s. 78). Ancak şimdiki kuşaklarla henüz varolmayan gelecek kuşakların aynı ahlaksal topluluğun üyesi olduğunu göstermek görüldüğü kadar kolay olmayabilir. Sözleşmecî adalet anlayışına göre, adalet ilişkisi ancak ve ancak birbirinden yarar sağlayabilecek kişiler arasında geçerli olabilir. Gelecek kuşaklar bizim eylemlerimizden, olumlu ya da olumsuz etkilenecekse de bizim onların eylemlerinden etkilenmemiz söz konusu değildir. Bu durum şimdiki kuşaklarla gelecek kuşaklar arasında bir bakışsızlığa (asimetri) neden olmaktadır. Bu bakışsızlığın kökeni, geleneksel kuramların, örtülü bir şekilde de olsa, ahlak öznesi ya da nesnesi olarak gördükleri varlıkların eşzamanlı olduğunu kabul etmesidir çünkü bu kuramlar aynı zamanı paylaşan insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için ortaya atılmıştır.

Brian Barry (s. 81) şimdiki ve gelecek kuşaklar arasında güç ilişkisi açısından bir bakışsızlığın olmasının ortaya çıkan sorunların kaynaklarından biri olduğunu iddia etmektedir. Söz gelimi, Britanya Bangladeş'e yardım edeceği zaman, Britanyalılar'ın Bangladeş halkından çekinmeleri için pek fazla bir neden yoktur ama buna rağmen kısa dönem de bile bu durumun değişmeyeceğinden (diğer bir deyişle Bangladeşlilerle aralarında bir sorun çıkmayacağından) kesin olarak emin olamazlar. Gelecek kuşaklar söz konusu olduğunda ise, yüzlerce yıl sonra yaşayacak insanların onların yaşamını olumlu ya da olumsuz olarak etkileyemeyeceği konusunda kuşkuları olmayacaktır. Böylece şimdiki kuşakların kendi çağdaşları ile olan ilişkileriyle gelecek kuşaklar ile olan ilişkilerinde karşılaştırılmaz bir farklılık vardır.

Barry'e göre, güç ilişkileri arasındaki bu farklılığa rağmen gelecek kuşaklar bizim karşımızda tamamen savunmasız değildir çünkü onlar "itibarımızın mutlak kontrolüne sahiptir. Bizim hakkımızda ne düşünecekleri tamamen onlara bağlıdır. ... Ve bizim hakkımızda ne düşüneceklerini bir ölçüde bizim onlar için yaptıklarımız belirlemektedir" (s. 81). Ancak Barry iki nedenle gelecek kuşakların bu gücünün şimdiki ve gelecek kuşaklar arasındaki bakışsız ilişkiyi ortadan kaldırmadığına inanmaktadır.

Birincisi, her ne kadar itibarımızı belirlemek onların elindeyse de, bugün belli bir şekilde davrandığımızda itibarımızı nasıl belirleyecekleri konusunda onlarla pazarlık yapma şansımız yoktur. Bu nedenle bizim davranışlarımıza nasıl tepki göstereceklerini öngörmek zorundayız. Ancak bu öngörülerimizin ke-

sin olamayacağı açıktır. İkinci ve daha önemlisi, her ne kadar insanlar sanatsal veya siyasal başarılarından dolayı sonradan elde edilen şöhrete önem veriyorlarsa da, enerjinin tedbirli kullanımı için alınacak önlemler gibi bir konuda verilecek ortak bir karar konusunda itibar konusunun yeterince önemli olduğunu düşünmeyeceklerdir. (s. 82)

Bu nedenle kuşaklar arasında diğerine yardım etme ya da zarar verme gücünde ortaya çıkan bu bakımsızlığın ahlaki bir fark yaratıp yaratmayacağı önemli bir soru olarak kalmaktadır. Barry'e göre, "Bunun her hangi bir ahlaksal farklılık yaratmayacağını söylemek ilk bakışta doğru gibi görünmektedir. Ancak ahlakın temelleri hakkındaki bazı yaygın görüşler, karşılıklı güç ilişkilerindeki eksikliğin bizden sonraki kuşaklara karşı olası ahlaksal yükümlülüklerimizi (en azından adalet açısından) ortadan kaldırdığını iddia etmektedir" (s. 82). Bundan dolayı bazı sözleşmeciler dolaylı bir çözüm önermiştir. Onlara göre, "bu ödevler gelecek kuşaklara değil onları kendi torunları olarak görüp önem veren şimdiki insanlara karşıdır. Fakat bu görüşün özellikle çok uzak kuşaklara karşı yeterince kuvvetli veya doğru türde ödev yükleyip yüklediği kuşkuludur" (Hurka, s.393).

Bu soruna karşı başka bir çözüm, adaletli pay anlayışındaki sözleşmeci olmayan adalet kuramlarınca verilebilir. Bunlara göre, "her kuşağın kaynakların sadece kendi payına düşen kadarını tüketmek veya sonrakilere eşit oranda bırakmak gibi bir ödevi vardır" (a.g.e.). Bu görüş gelecek kuşaklara karşı bir ödev önermez, sadece eğer gelecek kuşaklar varsa, onların da kaynaklardan hakkaniyetli bir oranda pay almaları gerektiğini iddia eder. Diğer bir deyişle, "her kuşak bir öncekinden daha kötü bir durumdan başlamalıdır. Bu şekilde şimdiki kuşaklar sınırlı doğal kaynaklardan yeterli oranda bir payı ve fazla bozulmamış bir çevreyi gelecek kuşaklara bırakmalıdır" (Smith, s. 78). Kuşkusuz bu öneri kuşaklararası adalet düğümünü çözmek için yeterli değildir çünkü her kuşağın hakkının ne olduğunu hesaplamak sorunludur. Üstelik kaç gelecek kuşağın bu hesaplamada dikkate alınacağı da önemlidir. Kuşak sayısı arttıkça kuşaklara düşen pay azalacaktır. Ayrıca gelecek kuşaklara bir sınır koyabilmenin, yani daha uzak kuşakları hesaba katmamanın da kuşaklar arası adalete ters düşmeyecek şekilde haklı gerekçeleri olmalıdır. Bu sorular bizi şimdiki kuşaklarla gelecek kuşaklar ve yakın gelecek kuşaklarla uzak gelecek kuşaklar arasındaki sorunlara getirmektedir.

Michael P. Golding iki soru sormaktadır: i) gelecek kuşaklara olan yükümlülüklerimiz şimdiki kuşaklara olanlarla aynı mıdır? ii) yakın kuşaklarla (çocuklarımız, torunlarımız ve en fazla torunlarımızın torunları) çok uzak kuşaklar arasında bir ayırım yapmalı mıyız? Diğer bir deyişle, Golding hiç bir sınır noktası belirlemeden, bütün gelecek kuşaklara karşı yükümlülüklerimiz olduğunu iddia eden görüşleri sorgulamaktadır. Çünkü bu durumda yükümlülük kavramı "tam anlamıyla ortak bir yaşamı paylaşmadığımız kuşakları da kapsayacaktır" (s. 64). Öte yandan "bizim iyi yaşam anlayışımız gelecek kuşaklar için anlamlı olacak mıdır?" (s. 69) Bunun yanıtını şu şekilde vermektedir: "bu

toplumun üyeleri bizden ne kadar uzaksa onlarla olan yükümlülük ilişkimiz o kadar sorunludur. ... [çünkü] onların bizim ahlaksal topluluğumuzun bir üyesi oldukları [tartışmalıdır]" (s. 69). Çıkardığı sonuç şudur: "yakın gelecek kuşaklara ve özellikle de en yakın kuşaklara karşı olan yükümlülüklerimiz uzak kuşaklara olandan daha açıktır" (s. 70). Bu nedenle ortak noktalarımız konusunda emin olamadığımız daha uzak kuşaklar için iyi bir şeyler yapmaya çalışmak gelecekle kumar oynamak olacaktır çünkü onlar için iyi olduğunu düşündüğümüz şeyler iyi olmayabilir.

Alçakgönüllü çözümler

Yukarıda karşımıza çıkan sorunlardan biri, henüz doğmamış bu nedenle varolmayan gelecek kuşaklara karşı olası yükümlülüklerimiz hakkındaydı. Daniel Callahan bu soruya şöyle yaklaşmaktadır. "Eğer gelecek kuşaklar bizim için var değilse bile bizim onların geçmişinin bir parçası olarak *onlar için var olmuş olacağımızdan* emin olabiliriz." (s. 71). Ancak sanırım bu hala onların varolmama olasılığını ortadan kaldırmaz. Şöyle ki, eğer bizden sonra bizden bağımsız bir felaket olsa (söz gelimi, bir kuyruklu yıldızın dünyaya çarpması) ve bu tüm insan türünü yok edecek olsa Callahan'ın geçmişlerinin bir parçası olduğumuzu söylediği bir gelecek kuşak hiç olmayacaktır. Diğer bir deyişle, gelecek kuşakların var olmayabileceğini kabul etmek var olacağını kabul etmek kadar olanaklıdır.

Callahan'a göre, "[g]elecek kuşaklara karşı yükümlülüklerimiz olduğunu düşünmemiz şöyle basit bir gözleme dayanmaktadır: bugün yapacaklarımızın bizden sonra gelecekler üzerinde iyi ya da kötü etkileri olacaktır" (s. 71). Kuşkusuz bu görüşle ilgili olarak şu saptamayı yapabiliriz: Bugün yapacaklarımızın bizden sonra gelecekler üzerinde bir etkisi olacaktır *eğer* gerçekten birileri olacaksa. Emin olamadığımız budur. Callahan bu olasılığa şöyle karşı çıkmaktadır: "Yaptıklarımızın yüz, bin ya da onbin yıl sonra nasıl veya hangi süreçler sonucunda etkili olacağını bilmememiz şu an için dikkate alınması gereken bir soru değildir. Önemli olan yaptıklarımızın bir etkisi olacağıdır" (s. 71). Diğer bir deyişle, hiç bir gelecek kuşağın olmaması olasılığını düşünerek sorumsuzca davranmaya hakkımız yoktur. Gelecekte birileri olabilir ve bizim eylemlerimiz onların yaşamlarını olumsuz bir şekilde etkileyebilir.

Öte yandan gelecek kuşaklarla aynı ahlaksal topluluğa ait olmadığımız ve bu nedenle onlar için neyin iyi ya da kötü olacağına karar vermeye yetkili olmadığımız şeklindeki iddiaya Callahan şu yanıtı vermektedir: "Sanki gelecekte yaşayacaklarla hiç bir ortak noktamız olmayacağını düşünerek hareket etmemiz, en azından, şaşkınlıktır; kuşaklar arasında, genlerden düşüncelere ve kültüre kadar tamamen bir kopuş olacağını düşünmemiz için bir neden yoktur" (s. 71). Ayrıca bu belirsizliklerin bize bazı ödevler yüklediğini düşünmek de sorumluluktan kaçmak olacaktır. "Modern teknoloji, silahlar ve kirlilik gelecekte yaşayacak olanların yaşamlarını etkileyebilmek için bize şimdiye kadar tecrübe edilmemiş bir güç vermektedir. Bu gücün iyi bir amaçla kullanılacağı hatta

kullanılabileceğini düşünmek aşırı bir iyimserliktir” (s. 71). Tarih bize bu tür araçların kötü amaçlarla kullanıldığını ve bundan sonra da kullanılabileceğini gösteren sayısız örneklerle doludur. Bu nedenle daha gerçekçi yorum, bugün insanların ellerinde bulunan tehlikeli araçların gelecek kuşaklar üzerinde yıkıcı etkilerinin olacağıdır.

Diğer taraftan, geçmişte doğru anlamamız geleceğe olan yükümlülüklerimiz konusunda daha kapsayıcı bir anlayış geliştirmemizi sağlayacaktır. Callahan’a göre, ebeveynlerimiz ile olan ilişkilerimizi düşündüğümüzde onlara ne kadar çok şey borçlu olduğumuzu anlayabiliriz. Onlar olmasaydı biz de varolamazdık. Ayrıca varolsaydık bile eğer onlar bize yaşanabilir bir ortam sağlamasaydı yaşamımızı bile sürdüremezdik. Bu da onların bizim için, hiç olmazsa bir ölçüde, sorumluluk duygusuyla hareket ettiklerini, bizim olmama olasılığımızı düşünerek bencilce davranmadıklarını göstermektedir. “Eğer kendi yaşamımıza değer veriyorsak yaşamımızı olanaklı kılana da değer vermek ve onlara karşı sorumlu hissetmek zorundayız; bu dünyaya tek başımıza gelmedik ve tek başımıza olgunlaşmadık” (s. 74). Geçmişimizdekiler hakkındaki bu görüşler bize gelecektekiler ile kurabileceğimiz ilişki hakkında da ipuçları verebilir. “[E]n az bizden öncekilerin bize verdiği kadarını bizden sonrakilere borçluyuz: yaşam ve hayatta kalma olanaklılığı. Diğer yandan kendi yaşamımızda (ve kendi anlayışımızla) insanca bir yaşam sürdürmek için gerekli olan kaynakları azaltmış olan koşulları iyileştirme yükümlülüğü de gelecek kuşaklara karşı bir borçtur. (s. 74)

Gelecek kuşaklara karşı olan yükümlülüklerimizin ortaya çıkardığı en önemli ikilem birbiriyle çatışan iki çakara aynı anda nasıl hizmet edebileceğimizdir. Bu ikilem aynı kuşak içinde farklı çıkarların bağdaştırılmasında da ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, farklı çıkarları olan insan gruplarına karşı adaletli olmak, onlara karşı olan yükümlülüklerimizi uzlaştırılabilmemiz anlamına gelmektedir. Daha önce de değindiğimiz gibi, yaşayanlara karşı yükümlülüklerimizi yerine getirdiğimiz zaman bundan gelecek kuşaklar zarar görebilir. Callahan bu konudaki çözümlerin iki zıt uçta toplandığını belirtmektedir. Bir uçtaki insanlar “eğer bugünkü batılı yaşam biçimini sürdürmemiz için nükleer bir savaş gerekiyorsa, bunun gelecek kuşaklar için doğuracağı çevresel ve genetik sonuçlarına bakılmaksızın bedelinin ödenmesi gerektiğini düşünmektedirler” (s. 75). Bunun kabul edilemez olduğu açıktır. Ancak, Callahan’a göre, “[D]iğer uçta ise gelecek kuşaklara olan yükümlülüklerimize şimdiki kuşaklara olanlardan daha fazla ağırlık verenler bulunmaktadır. Bu nedenle bazı biyolog ve çevrebilimciler insan türünü veya ormanları ve vahşi yaşamı koruma yükümlülüğümüzün diğer tüm yükümlülüklerimizin üstündeymiş gibi konuşmaktadırlar” (s. 76). Bunun da kabul edilmesi olanaksızdır çünkü bunda da adaletsizlik şimdiki kuşaklar aleyhine bozulmaktadır. Bu aşırı uçlara karşı Callahan sahici etik sorunlara işaret etmektedir.

[D]oğal kaynakları tüketme hızımız şu andaki sürekli olarak artan çevreyi kirletme hızımızla birleştiğinde dünyayı tamamen kirletmiş olabileceğiz. Bu kirlilik bir seferde olmayacaktır ve bu nedenle çocuklarımız ve torunlarımız yaşayabilecekler; fakat er veya geç geri dönüşü olmayan bir noktaya erişilecek-

tir. Biz bundan etkilenmeyeceğiz ancak diğerleri etkilenecektir. (s. 76)

Kuşkusuz şimdiki ve gelecek kuşaklar arasında bir seçim yapmak anlamına gelen ama bir çoğumuzun şu anda yapılmasını arzu edebileceğimiz şöyle bir durum için ne söyleyebiliriz (örnek Callahan'dan). Diyelim ki, bugünkü gelişmiş ülkeler dünyadaki yoksulluk sorununa çözüm bulmaya karar verdiler ve tüm silah ve diğer üretici olmayan yatırımlardan bu mücadele için vazgeçtiler. Bugünkü yoksulluk dünyanın bir çok yerinde açlık anlamına geldiği için bu mücadelenin acilen yapılması üzerinde de uzlaşıldığını kabul edelim. Bugünkü araçlarla başlatılacak böyle bir seferberliğin doğaya şimdiye kadar olduğu gibi, ama daha fazla bir oranda, zarar vereceği kuşkusuzdur çünkü “[d]ünyayı kirletmeyecek gübreler geliştirmeye veya öldürücü gazlar saçmayan fabrikalar tasarlamaya veya yenilenmeyen kaynakların yerini alacak yeni kaynaklar bulmaya veya vahşi yaşamı ve bazı ilkel orman alanlarını yok etmeyecek şekilde yeni tarım ürünleri yetiştirmenin yollarını bulmaya zamanları olmayacaktır” (s. 76). Bu durumda bugünkü insanları büyük bir yoksulluktan kurtarıırken gelecek kuşakları büyük bir tehlikeye atıyor olabiliriz. Callahan'a göre “bu sorunun kısmi bir çözümü vardır. Şimdiki kuşakların gelecek kuşaklara göre *varolan* haklarının olduğu söylenebilir: yaşama, özgür ve mutlu olma hakkı. Onlar şu anda buradalar ancak gelecek kuşaklar burada değiller” (s. 76).

Sonuç olarak, bugün yapacaklarımızın gelecek kuşaklar için iyi olup olmayacağından emin olmasak da bu belirsizliğin bizi bıkkınlığa sürüklemesine izin vermemeliyiz. “[G]eleceğe projeksiyon yapmak için insan yaşamı konusunda şimdiki anlayışımızı kullanmak zorundayız çünkü bundan başka bir seçeneğimiz yoktur. Davranışlarımızın (uzak veya yakın) gelecek kuşaklar üzerindeki etkisini değerlendirirken, şu anda yaşayanlara karşı olan yükümlülüklerimizi değerlendirirken kullandığımız normlardan başka bir anlayış öne sürmek için bir neden yoktur” (Callahan, s. 77).

Kaynakça

- Barry, Brian. 1999. Justice between generations: power and knowledge. Mark J. Smith (der.) *Thinking Through the Environment*. London: Routledge, 80-88.
- Callahan, Daniel. 1999. What obligations do we have to future generations? Mark J. Smith (der.) *Thinking Through the Environment*. London: Routledge, 71-77.
- Golding, Michael P. 1999. Obligations to the future generations. Mark J. Smith (der.) *Thinking Through the Environment*. London: Routledge, 64-70.
- Hurka, Thomas. 1992. Future Generations. Lawrence C. Becker and Charlotte B. Becker (der.) *Encyclopedia of Ethics* vol. 1. London: St. James Press, 391-394.
- Smith, Mark J. 1999. What Intergenerational justice is. Mark J. Smith (der.) *Thinking Through the Environment*. London: Routledge, 78-80.